

קליניקה תחת שמיים פתוחים **Clinique a Ciel Ouvert**

13, 14, 15, בפברואר 2015

אורח: ד"ר אלכסנדר סטבנס פסיכיאטר ופסיכואנליטיקאי מייסד מוסד Le Courtil ומנהלו הקליני

בשלושת ימי העיון שלפנינו תיווצר הזדמנות יוצאת מן הכלל למפגש "תחת שמיים פתוחים" עם הקליניקה והפרגמטיקה של האוטיזם, הפסיכוזזה והנשירה של בני נוער בפסיכואנליזה ובפרקטיקות המוסדיות של מטפלים מפרופסיות שונות (פסיכולוגים קליניים, חינוכיים, עו"ס, רופאים ועוד).

במפגש הזה אנו זוכים לארח את ד"ר אלכסנדר סטבנס שהוא פסיכיאטר ופסיכואנליטיקאי מן השדה הפרוידיאני ומורה בעל שיעור קומה בסקיצה הקלינית בבריסל אשר יתרום לנו מניסיונו העשיר והמיוחד בעבודה קלינית הן דרך ההרצאות שלו והן בהתייחסות שלו למקרים שיוצגו.

איננו נוהגים להציב על פני ציר אחד את האוטיזם, הפסיכוזזה, וההתבגרות, אך מכיוון שיד המקרה זימנה את השלושה והציבה אותם יחד, כי אז מותר לנו לומר שאנו עשויים במהלך הימים הללו להיווכח בכך שבמפגש עם האדם האוטיסטי, או הפסיכוטי, בין אם הוא ילד, מתבגר או מבוגר, אנו מוצאים את עצמנו תמיד מתעמתים באופן חד עם מרכיב שהינו הכרחי גם בעבודה עם הנער המתבגר: המרכיב של ההמצאה.

מדובר בהמצאה שנתבעת לנוכח משימת ההתקשרות עם הבלתי אפשרי. את הבלתי אפשרי אנו רשאים להבין כאן כמה שבלתי אפשרי לנסח את החוקיות שלו; כמה שבלתי אפשרי לומר או לכתוב או להבין בדיבורנו למרות שזה סביבו שאנו מדברים; כמה שחומק מן הניסיון להפוך לנורמאלי; או כמה שמתגלה בחרדה, בטראומה. הגרעין הבלתי אפשרי בפסיכוזזה או באוטיזם מתגלה בדיוק במישור של יצירת הקשר, כמו גם לנוכח ההתקשרות עם הגרעין הבלתי אפשרי של המתבגר שמציב אף הוא מכשולים משלו במישור של התביעה והקשר - ההמצאה הזאת בפרקטיקה לא יכולה להיות כי אם תמיד ייחודית לכל מקרה ומקרה - הסטנדרטי במקרים האלה נדון כמעט תמיד לכישלון.

אמנם הבלתי אפשרי מוטח בפנינו באופן שונה באוטיזם, בפסיכוזזה, ובחונך של המתבגר, אך בשל כוחו להלום בכל יוהרה פרופסיונאלית הוא עשוי לגרום לויתור דומה, ו/או לייאוש גם כאן וגם כאן - למעשה וויתור זה הוא מה שעשוי לבוא לידי ביטוי כאשר הפניה לתוצרים הביוכימיים של הפרמקולוגיה מופיעה כפתרון בלעדי ואולטימטיבי, או לפרוטוקולים כמו-מדעיים אשר כופים חוקיות אחידה היכן שאנו בפניה של אקראיות ייחודית נעדרת חוק. אלה גם אלה מצפים מזה לא מעט שנים את מה שנוכל לכנות "שדות ההיתקלות בבלתי אפשרי" שנכבשים על ידי השיח של המדע.

עלינו על כן להוסיף לקריאתו של לאקאן לפסיכואנליטיקאים שלא להירתע בפני הפסיכואנליזה גם את האוטיזם ואת נשירת המתבגר בשדה החינוך. בכל אופן מימד ההמצאה לנוכח האקראיות הייחודית הינו מה שעל גביו נוכל לנסח את השאלה המרכזית לימי העיון שלפנינו: מהן ההתערבויות שאנשי המקצוע שנשמע מצאו כיותר יעילות בעבודה עם המתבגרים שנושרים, או עם האנשים הפסיכוסטים או האוטיסטים, בין אם הם ילדים ובין אם הם מבוגרים. כלומר, ננסה לשמוע על ההמצאות הקטנות שמלוות כמעט בהכרח את העבודה הקלינית ואשר לעיתים קרובות אף איננו מזהים ככאלה.

אין כאוטיזם כדי לזכות את המפגש הזה של מטפלים מאוריינטציות שונות בכותרת של "תחת שמיים פתוחים". זאת משום שאין כאוטיזם כדי להבליט שהגישה הפסיכואנליטית אינה גישה של תיאוריה שמתקיימת באופן בלתי תלוי בפרקטיקה כלשהי. יתרה מזו, היא אף לא מומחיות של שוליים, חבויה בחדרי חדרים שמבודדת מן הגישות הקליניות או הטיפוליות האחרות. לכן לנוכח האוטיזם נכנסים בהכרח לפעולה כל הכיוונים: הביולוגיים, החינוכיים, הרפואיים, וכה הלאה כמו גם הפסיכואנליטיים.

עמדה זו מבטאה גם את האופן בו נגשת הפסיכואנליזה לשאלת הסיבתיות בכללותה: הסיבה בסופו של דבר לא תמיד ידועה ובינה לבין האפקטים שלה ישנו עבורנו חתך, חור שלתוכו נופל הסובייקט כתשובה שלו לממשות של הסיבה הנעלמה. הניסיון לזהות את הסיבה במובן זה הינו ניסיון לתת שם למפגש עם דבר מה נעדר שם.

במסלול של החיפוש אחר הסיבתיות נמצאו במהלך השנים לא מעט "אשמים". ל. קנר במאמרו מ-1943 מתאר את אחד עשר המקרים המפורסמים של מה שכינה "הפרעות אוטיסטיות של הקשר האפקטיבי" בנסותו להסיר את עול האשמה מעל האימהות והאבות לטובת הפקטורים המולדים הביולוגיים, שכן לדבריו בשונה מן הסכיזופרניה שמתגלה רק כעבור כשנתיים האוטיזם מתגלה למן הלידה. אלא שלמרות זאת במסקנות המחקר שלו הוא לא מתאפק ומוסיף "נש" בכל הקבוצה [של אחד עשר המקרים] ישנן מעט מאוד אבות ואימהות חמים. במרבית המקרים ההורים והסבים או הערבים לחינוכו של הילד הינם אנשים שמושקעים באופן קיצוני בתחומים מופשטים במדע, בספרות, או באמנות ומוגבלים בעניינם האמיתי בבני אדם" – מה זה אם לא למקם מחדש את הסיבה כאשמה?

ר. לאינג מוצא את האשמה בקבוצה, במשפחה ובפסיכיאטריה שקובעת את שפת הדיבור המתייג והמנכר. גם האב תרם את חלקו בעוגת האשמה בתחומי הפסיכואנליזה עצמה. בימינו במחקרים שמנסים לחשוף את הסמנים הביולוגיים האשמה היא הגנטיקה, או לחלופין העיוותים המוחיים שאמנם פוטרים את כולם מאשמה אבל באותו הינף יד גם פוטרים מכל מה שעשוי להצביע על חלקו של הסובייקט בגורלו – זוהי דרכו של שיח המדע בכל מקרה.

המאבק על הסיבתיות הפך להיות בימינו מאבק פוליטי כוחני. תחת הדמוגיה של האשמת הפסיכואנליזה הפרוידיאנית ו"התפיסות הדינמיות" בהטלת אשמה על הורות או אימהות לקויות ופריגלידיות ודחיית הילדים מתנהל מאבק לדחיית הסובייקט האנושי והייחודיות שלו שלא כפופה לא לחוקיות המדעית ולא לזו הביורוקרטית. מול הכוחניות הזו ניצבים בהכרח עובדי הפסיכה במוסדות למיניהם, במערכת החינוכית ובמערכות אחרות. המערכת עבורם הינה על כן במובן זה מערכת מתמדת.

החשוב אם כן הוא שבנסותנו להעניק שם לסיביות לא נמצא את עצמנו בתוך מהלך שלמעשה מכחיש את ממשותה הסובייקטיבית של הסיבה. נובע מכך שעלינו להעדיף תמיד פרקטיקה אשר קוראת את תשובת הסובייקט לממשות הזו כנקודת מוצא. את התשובה אנו עשויים למצוא באתר של הגוף או באתר של האחר, ביחס לשפה, או ביחס לאובייקטים שהסובייקט מוצא לעצמו. תשובת הסובייקט בפרנויה שמחשידה את האחר איננה כתשובת הסובייקט בסכיזופרניה שתוקפת את גופו שהוא שלו אך שאין לו אותו, אף לא כתשובתו באוטזים שלא עוברת דרך האחר אבל גם לא דרך הגוף, כי אם על גבי מה שתואר פעמים רבות בספרות כפעמון הזכוכית, או בשפתו של לאקאן כקפסולה, מעין גוף-שריון ללא פתחים שמגן על הסובייקט בהיעדר גוף. בכל מקרה את התשובה אנו מחלצים רק ככול שנצליח לקרוא את המפגש כמענה ללא נחת לממשות הזו שחומקת תחת המעטה של הסיבה הנעלמה. זה הדבר שנראה ביום שישי ה-13 בפברואר בסרט 'תחת שמיים פתוחים' - ברגעים הדיסקרטיים שהסרט המצוין הצליח ללכוד ללא מילים, [A CIEL OUVERT](#), של במאית סרטי התעודה הצרפתייה (Mariana Otero), וזה גם מה שננסה לשמוע במקרים ובדיונים שנכוננו לנו ביום שבת ה-14 בפברואר.

הנשירה כרגע של משבר

זו הכותרת שאנו נותנים ליום השלישי בסדרה ב-15 בפברואר. היא נגזרת מן הכותרת שהענקנו לכל שלושת הימים של המפגש. מדוע? משום שהמונח נשירה מגיע אלינו מן המערכת האדמיניסטרטיבית – חינוכית ומן השיח הנורמטיבי; והשיח הנורמטיבי החינוכי הוא הפעם "השמיים הפתוחים" שתחתם נפרש משהו מן הקליניקה והפרגמטיקה של הנשירה בשיח הפסיכואנליטי. אנו נעשה במונח זה שימוש כדי לדבר על הקליניקה של המתבגר אשר ביותר ממוכן אחד מציב אתגר בלתי פוסק בפניו של השיח הנורמטיבי. ליד מונח הנשירה אנו מציבים עוד מונח של השיח הנורמטיבי: "משבר" שמופיע כמעט כשם נרדף להתבגרות. את "הנשירה-משבר" אנו בהחלט יכולים לבחון כעוד אחד מן השמות שניתן להעניק בתקופתנו לאותה סיביות ממשית שנגענו בה בחטף ביחס לפסיכודה ולאוטזים. כפי שאמרנו לעיל נעשה זאת מתוך מגמה להניח יסודות ליצירת שותפות של עבודה עם הקליניקה של עמיתינו במערכת החינוכית.

ביום העיון הזה ננסה לראות אם יעלה בידינו להיענות ולו במידת מה לאתגר שהציבו בפנינו, כל אחד בדרכו, פרויד ולאקאן ביחס לעבודה עם בני הנוער בחברה בכלל ובבתי הספר בפרט. על כרטיס הביקור של התחנה הפסיכואנליטית לנוער – תפס"ן שיסדנו לפני פחות משנה רשמנו את זכריו של פרויד: "[...] על בית הספר להשיג יותר מאשר להימנע מלדחוף את תלמידיו להתאבדות. מוטל עליו להעניק להם תשוקה לחיות ולהציע להם את התמיכה והגיבוי בתקופת חיים שבה דרישות ההתפתחות שלהם זוחפות אותם לרופף את הקשר עם בית ההורים ומשפחתם [...] על בית הספר להימנע מלאמץ את האופי הקשוח של החיים: אל לו לשאוף ליותר מאשר להיות משחק של חיים" (פרויד, 1910). זוהי פניה של פרויד לחינוך שנוכל לומר עליה שהיא קרוב לוודאי שרויה בימינו בסבל. זוהי פניה שבמילותיו של לאקאן מתנסחת כ"[...] אולי יום אחד... עוד לא עשו זאת, אולי יום אחד יהיה שיח שייקרא כך: 'הכאב של הנוער' " (לאקאן, 1972).

"הרשת הלאקאניאנית" יזמה ובנתה את יום העיון בשותפות עם תפס"ן ובשותפות רעיונית של הפסיכולוגית הראשית של משרד החינוך ואנשי מקצוע מתוך צוותה. ראשיתה של הרשת הלאקאניאנית באמצע שנות ה-90 וביעודה, לימודי הפסיכואנליזה, קבעה לעצמה את העיקרון שלימודי הפסיכואנליזה לא מיועדים ליודעי ח"ן בלבד, שכן לפסיכואנליטיקאי יש חובות כלפי תקופתו ואל לו להסתגר בדלת אמותיו. זהו למעשה העיקרון של "תחת שמיים פתוחים" בפועל. מכאן, הידע הפסיכואנליטי רלוונטי להבנת החברה בת ימינו ולהתמודדות עם הסימפטומים החדשים המאפיינים חברה זו.

בדברים האלה אנו רואים מקורות שעשויים להניח את היסוד לקליניקה של החינוך על גבי עקרונות של הפסיכואנליזה, כדי ליצור שותפות בין שתי פרקטיקות שפרויד הניח ברשימה אחת בין שלוש פרקטיקות בלתי אפשריות, שאחרי לאקאן נוכל גם לכנותן 'פרקטיקות של הבלתי אפשרי'. לכן, היום הזה הינו הזמנה למפגש עם קולגות שלנו, הפסיכולוגים החינוכיים אשר פועלים בתוככי המערכת החינוכית – אנו נשמע על מה שראוי שייקרא הקליניקה של הפסיכולוג החינוכי אשר תובעת את המימד של ההמצאה ללא ההגנה המסורתית של הסטינג ובהישענות על השיח לבדו - המצאה שתעניק לפסיכולוג החינוכי את היכולת לנוע בתוך ההקשר המוסדי-חינוכי עם כל הקושי הכרוך בכך שאינו ללא קשר לקושי של המתבגר עצמו עם המוסדיות שממנה הוא עשוי למצוא את עצמו נושר.

בהצלחה לכולנו,

גבריאל דהאן, בשם תפס"ן – תחנה פסיכואנליטית לנוער

דיאנה ברגובי, בשם הרשת הלאקאניאנית